

LEZOANDIKO JAUNAREN HILKETA

▲ San Juan Babiatailearen parrokia. Alboko atariko jarlekua.

WHunetarik, hunela gaiñez egultetic, sobera hasserretcetic, eta coleratcetic, sortcen dira calte handiac, liscarrac, hitz gaixtoac, iuramentuac, differentciac, hauciac, gaitzerizcoac, heriotceac, eta bere buruen, eta bertceren galtceac, eta egu itecotan ibenteac. "P. de Axular, 1643.

Guillermo Muru eta Lezoandikoa 1623an jaio zen. Haren gurasoak Gaspar Murukoa eskribaua eta Maria Dominguez Ariztiburukoa izan ziren. Aitarene aldeko aitona-amonak, bestalde, Juan Martinez Murukoa, Juandemuru etxekoa, eta Maria Beltran Lezokoa, Lezoandia etxekoa. 1647an sasiko seme bat izan zuen Maria Amezketakoarekin: izen bereko Guillermo Muru eta Lezoandikoa, 1676an Orango presondegian zenduko zena. Alabaina, 1652an Simona Zumarristakoarekin ezkondu zen.

Guillermo, Lezoandiko jauna 1, sortetxearen ondasunei esker bizi zen, hots, bi erroten irabazietatik eta hainbat etxe eta baserriren errentetatik 2. Inolako lanbiderik gabe. 1652an Lezoko kontseiluko kide izendatu zuten, errejidore hain zuzen ere; eta 1655ean amabi edo errejidore nagusi. Urte horretan, ordea, kontseiluko gainerako kargudunek auzitara eraman zuten, Oiartzungo errotari baten morroiak Lezotik zeramatzan bihi zakuak lohi artera bota zituenean. Herritarrak oro Lezoandiko erroten mende jartzea zen bere nahia. Halaber, Marienetik Zubitxorako herri-bidea itxi egin zuen. Eta Zubitxotik Sorotxo zein Tiñelurako gurdibideetan baserriarren joan-etorriak oztopatu zituen. Guzti horren ondorioz, 1656an berak eta Onofre anaia abokatuak hitzarmen bat sinatu zuten, halabeharrez, Lezoko herriarekin eta kontseiluarekin, egoera bere onera ekartzeko. Halere, 1660an berriro gaiztotu ziren Lezoandia eta kontseiluaren arteko harremanak. Bi kargudunen aginduz Bordandia, Juandemuru eta Lezoandia etxeen jarlekua San Juan Bataiatzailearen parrokiatik Gurutze Santuaren plazara jaitsi zen, eta Santakruz eguneko zezenketan hesi gisa erabili. Egun batzuk geroago jarlekua desagertu egin zen. 1661ean, gertakari horren kariaz Guillermok sustatutako auziei aurre egitearren, kontseiluak eta hainbat lezoarrek kobrezko lauhun dukateko mailegu bat hartu zuten; hain zuzen ere, parrokiako Ama Karmengoaren kaperan Juan Nuñez Yerobikoa kapitainak fundatutako kapilautza erditik. 1663an, bestalde, kontseiluko R hauteskundeetan istiluak izan ziren. Guillermori hautagai izatea eragotzi zioten. Guillermo Muru eta Lezoandikoa 1664an zendu zen.

I. LAGUNARTE GAIZTOA

1664ko otsailaren 3an gertatu zen, igande egunez. Guillermo Muru eta Lezoandikoak Lamberto Villet lagun minarekin bazkaldu zuen. Otordua bukatu eta berehala, Pedro Enparangoa azaldu zen, arratsalde hartan aitabitxia izango zela esanez. Bataiora gonbidatu zituen. Hala, hiru adiskideak elkarrekin joan ziren Lezoanditik handik hurbileko parrokiara. Eta Pedrok, hitzartuta zegoen bezala, pontetik atera zuen Juan Alonso Eskorzakoa irundarraren semea.

Bezperak bukatu ondoren, ohiturari jarraituz, aitabitxiak freskagarri bat eskaini zien bataioan izandakoei. Alabaina, tabernara joan ordez Pedro Zuloagakoa arkitekto maisuaren etxean bildu ziren guztiak. Han, intxaurrak jan eta ardoa edan zebiltzala, karta jokoan hasi ziren batzuk. Miguel Agirrekoa eta Francisco Gainzakoa kapitaina, Guillermo eta Pedro Enparangoaren aurka. Lehenengoek pitxer bat ardo galdu zutenean, ordea, Francisco mahaitik altxatu zen, zorra kitatu eta alde egin zuen. Handik aurrera, Esteban Villaviciosakoa kapitainak hartu zuen haren lekua, Miguelekin bikotea osatuz.

La ez zen gonbidaturik geratzen etxean. Batetik, lau jokalaria mahaiaren inguruan. Bestetik, bi ikusle: Lamberto eta bertako nagusia. Noizbait jokoa eten egin zuten. Orduan, Pedro Enparangoa etxeoandreaki kontua ordaintzera jaitsi zen bitartean, Esteban eta Guillermo liskartu egin ziren. Handinahiak eraginda, etsaitasunezko hitz gogorak esan zizkloten elkarri. Tupustean, Guillermok ezpata atera zion Estebani, amonru biziz. Miguelek bakea behar zutela aldarrikatu zuen. Eta Pedro Zuloagakoa, sutan,

Esteban egotzi egin zuen zeuden gelatik. Esteban eskaileretan behera abiatu zen, kaleko bidean. Ondoren, Miguelek ere alde egin zuen etxetik.

II. AZKEN ORENA

Guillermo, Lamberto eta Pedro Enparangoa beste oren laurden batez solasean aritu ziren. Azkenik, ilunabarreko bost eta erdiak aldera, kalera atera eta Gurutze Santuaren basilikara joan ziren otoitz egitera.

Gero, eliz atarian zeudela, garai batean neskame izan zuen Maria Intxaurrendietakoa hurbildu zitzaion Lambertori, etxera laguntzeko asmoz. Pasaiara abiatu aurretik, ordea, flandestarrak mandatu bat hartu zuen Guillermoren eskutik, alegia, bazkalondo flañ Lezoandian moztu zituen mahukak jostekoa. Horren ondorioz, Maria igorri zuen mahuken bila, eta bera, plazatik mugitu ere egin gabe, zain geratu zitzaion, egunean zehar edandako ardoarekin nahikoa hordituta baitzegoen.

Adiskidea agurtu ondoren, Guillermok eta Pedro Enparangoak Lezoandiko bidea hartu zuten, gertutik Mariak jarraitzen ziela. Bazterrak gero eta ilunago zeuden, ia batera argitasunik gabe. Parrokiaren albotik zihoazenean, ustekabean, Esteban Villavicio sakoa azaldu zen mamu bat bailitzan. Ezpata zorrotik atera eta Guillermori aurre egin zion. Biak, ezpatak airean, bortizki borrokatu ziren. Estebanek ezpatakada bat jaso zuen eskuin aiekan, eta burutik ere odola zerion. Alabaina, lurrera erori baino lehen, ezpatakada beldurgarria eman zion Guillermori, gorputza alderik alde zeharkatuz. Orduan, Lambertorengana itzuli aurretik, Maria oihuka hasi zen, laguntza eske. Eta Pedro Enparangoak, ezpata eskuan eta kapa beltza gibelean, ihes egin zuen.

Guillermo hilzorian zegoen parrokiaren atari nagusiko harrizko jarlekuan. Arnasestuka ari zela, Palaziotik etxera zihoan bere seme Guillermo inguratu zitzaion. Aitak eskatuta, atzera Palazioraino joan zen lasterka bizian, egoitza bertan zuen bikarioaren bila. Apaizarekin itzuli zenerako lagun-mordoa bildu zen, kargudun bat edo beste tartean. Hala, Rafaela Bazterretzekoak burua eusten ziola, Bernardo Otxoa Errartekoa bikarioak olladura eman zion Guillermori. Ondoren azken hatsa eman zuen.

III. JUSTIZIATIK IHESI

Esteban, Guillermoren hiltzailea, herritar batzuren laguntzarekin etxeraino iritsi zen. Eta bertan, bikarioa lekuko, zauriak aztertu zizkioten.

Lezoko kargudunek, bizkitartean, hiru lagun jarri zituzten Guillermoren gorpuaren zain-tzan: Bartolome Elizondokoa, Martin Zabalakoa eta Gaspar Rekaldekkoa. Ondoren, Estebanen bila abiatu ziren. Haren etxera heldu zirenerako, ordea, alde egina zen. Hurrengo goizean Baltasar Arrillagakoa kontseiluburua Hondarribian izan zen, Tomas Arukoa alkateari gertakarien berri ematen. Handik aurrera erregeren justiziak ohiko bideari ekin zion.

Hilketa burutu zuen gauean Esteban Errenteriara joan zen, kaiaren aitzinean kokatutako kaputxinoen komentura. Han egun batzuk egin eta gero, Frantziako erresumara eraman zuten txalupa batean, Hendaiara hain zuzen ere. Bera atxilotzeko asmoz Hondarri biko justiziak argitaratutako ediktu guztiak alferrikakoak izan ziren.

1664ko abenduaren 24an auzi honi zegozkion epaiak eman ziren. Batetik; Miguel Agirrekoa, Pedro Enparangoa, Lamberto Villet eta Pedro Zuloagakoari 4.000 marabediko isun bana ezarri zien, Guillermo eta Estebanen arteko liskarra piztu zenean Lezoko kar gudunei ez ohartarazteagatik. Bestetik, ihes egindako Esteban Villaviciosakoari, hiltzaile izaki, Oran-en bete beharreko hamar urteko presondegi-zigorra ezarri zioten, eta 30.000 marabediko isuna.

1.- 1664an hiru anaia ziren Lezoandia etxearen jabeak: Onofre lizentziatua, Guillermo bera eta Gaspar kapitaina.

2.- Lezoandia etxearen jabetzakoak ziren, besteak beste, Lezoko Bekoerrota, Goikoerrota, Mitxelkonea etxea, Olazar baserria; Hondarribiko Altxakoa, Altxakoandia, Martitxonea; eta Tolosako zenbait etxe.

3.- Miguel Agirrekoa 56 urteko zapatagin maisua zen. Pedro Enparangoak, Bordandiko jaunak, sortetxearen ondasunak gobernatzea beste lanbiderik ez zuen (Errotetako bi errotak, Eiro baserria...). 38 urte zituen. Esteban Villaviciosakoa kapitaina ondasun handien jabe zen (Lezoko hiru etxe, Serorarena eta Perusanzenea barne, Urdalamarta baserria; Hernaniko Sastia eta beste zenbait etxe...). Halaber, berea zuen osaba Juan Nuñez Yerobikoa zenak San Juan Bataiatzailearen parrokiaren eraikiarazitako Ama Karmengoaren kapera. Lamberto Villet flandestarrak 45 urte zituen, eta Bruselan jaioa zen. Azken hamalau urteetan, ordea, Pasaian bizi zen, Juandemuru etxeko alaba batekin ezkondua. Lanbidez jostuna eta arotza zen. Pedro Zuloagakoa arkitekto maisua ajez betetako gizon eria zen, 64 urtekoa. Guztiak, Lamberto izan ezik, lezoarrak ziren.

4.- Bien arteko liskarraren xehetasunak Pedro Enparangoak eman zituen: "...solo lo que oyo hubiesen tenido de palabras los dichos don Estevan de Villabisiola y don Guillermo de Muru fue que el dicho Villabisiola dixo al dicho don Guillermo vuesa merced no tiene lo que yo y que a esto el suso dicho le respondio que tiene mas que yo una capilla en la yglesia y en otras ningunas palabras ni razones que hubiesen tenido ambos no reparo porque este confesante salio de la sala con yntentos de pagarle lo que se le devia a la dueña...". Bestalde, lekukotasun hori irakurrita besterik badirudi ere, aipatutako lagunak euskaraz mintzo ziren, eta euskara zuten beren hizkuntza. Ikus zer zioen Lamberto Villet-ek: "...no oyo ni reparo que los dichos don Guillermo y Villaviciosa ubiessen tenido raçones ningunas de enojo ni alboroto alguno mas de que les vio jugar a los quatro y que ablavan en su lengua bazcongada que no la entien-de el declarante".

5.- Guillermo Muru eta Lezoandikoak Miguel Agirrekoa mehatxatu zuen, gehiegi hitz eginez gero leihotik botako zuela esanez.

6.- Bien arteko etsaigoa Guillermoren kargudun garaietatik zetorren. Hona Mariana Arrillagakoa tabernariaren lekukotasuna: "...a oido deçir por publico en el dicho lugar de Lezo que entre si trayan pleitos los dichos don Guillermo y don Estevan de Villabiosa sobre quantas del haver y rentas del dicho lugar ante la justiçia hordinaria de la çiudad de Fuenterravia donde estubo preso el dicho Villabiosa..."

7.- Hurrengo egunean, Hondarribiko justizia bertan izan zenean, Lazaro Oronozkoa eskribauak txosten hau idatzi zuen: "En el dicho lugar yn continenti el dicho señor alcalde por testimonio de mi el escrivano llego a las puertas de la yglesia parrochial de San Juan del dicho lugar y como entramos a man derecha por la puerta prinçipal del lado en un asiento de piedra que esta devajo del arco de la puerta de la dicha yglessia se hallo estava don Guillermo de Muru muerto revosado con su capa los pies crusados y una espada desenvainada en el suelo y su tahali y vayna pendientes del hombro. Y luego haviendo el dicho señor alcalde mandado le pusieron en el suelo y le desabrocharon. Y luego Pedro Ruiz maestre çirujano vezino del Pasaje de la jurisdiccion de San Sebastian reconoçio y miro al dicho don Guillermo las heridas que tenia. Y el dicho maestre haviendole reconoçido y mirado dixo que el dicho don Guillermo tiene una herida quatro dedos mas arriba de la teta yzquierda sobre el guesso estar non dada con instrumento cortante y punsante siendo su figura de alto para vajo y que la tal estocada pasa las cavidades vitales ofendiendo la traque arteria coraçon y plumon y salir a la parte de atras atravessando entre la quarta y quinta costillas mendoças y que murio della segun demuestra por ser herida mortal de nezesidad y lo que declara dixo ser verdad y ser de hedad de treynta y dos años poco mas o menos y firmo con el señor alcalde y en fee dello yo el esscrivano. Thomas de Arsu. Pedro Ruiz. Ante mi Lazaro de Oronoz".

ITURRI NAGUSIA

Hondarribiko Udal Agiritegia: E/7/II/10/2.

LANDER ZURUTUZA